Turkish Studies

Volume 14 Issue 3, 2019, p. 1881-1895

DOI: 10.29228/TurkishStudies.22580

ISSN: 1308-2140

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 10.01.2019

✓ Accepted/Kabul: 10.06.2019

✍ Report Dates/Rapor Tarihleri: Referee 1 (31.01.2019)- Referee 2 (04.02.2019)

This article was checked by iThenticate.

SEYF-İ FERGÂNÎ VE GAZELLERİNDE AŞK, ÂŞIK, MAŞUK*

Hakan YAMAN**

ÖZ

Seyf-i Fergânî, XIII. yüzyılın ikinci çeyreğinde Fergâna'da dünyaya gelmiştir. Bir süre Tebriz'de kaldıktan sonra Anadolu'ya gelmiş ve Aksaray'da ikamet etmiştir. Ömrünün sonuna kadar bu şehirde yaşayan ve bir iki şiir dışında zamanın hükümdarlarını, emirlerini ve devlet erkânını övmeyen mutasavvıf bir şairdir. Seyf-i Fergânî'nin hayatı ve eğitimi hakkında kaynaklarda ve kendi divanında fazla bilgi yoktur. Yazmış olduğu ârifâne, âşıkâne, tasavvûfî ve nasihat içerikli şiirleri başta olmak üzere, ayet ve hadislerden iktibas yapması, peygamber kıssalarına telmihle bulunması, arûz, kafiye ve edebî sanatlara olan hâkimiyeti, başta Sa'dî olmak üzere Senâî, 'Attâr, Rûdeki gibi kendisinden önceki usta şairlerin şiirlerine cevap vermesi, nazire yazması ya da atıfta bulunması; özellikle de Sa'dî'ye yazmış olduğu şiirleri onun iyi bir eğitim aldığını göstermektedir. Kaside, kıta, gazel ve rubâî nazım türlerinden müteşekkil 10.277 beyitten oluşan bir divanı vardır. Bu divan Zebihullah Safa tarafından 1392 (2013) yılında Tahran'da yayımlanmıştır. Çalışmamız bu baskı esas alınarak yapılmış olan Seyf-i Fergânî'nin Gazellerinin İncelenmesi (Doktora Tezi) adlı çalışmadan faydalanılarak yapılmıştır. Seyf-i Fergânî hakkında kısaca bilgi verildikten sonra şairin gazellerinde aşk, âşık ve maşuk ile ilgili düşünceleri örnek beyitler verilerek incelenmiştir. Seyf'in şiirlerinde âşık ve maşuk ilişkisi genel itibarıyla ilahî aşk için kullanılmıştır. Ancak ilahî aşk dışında kullanımlar da vardır. İlahî aşk içerikli şiirlerinde, gerçek sevgili olan Allah'a, ancak ilahî aşkla kavuşulabilir.

Anahtar Kelimeler: Seyf-i Fergânî, Divan, Gazel, Aşk, Âşık ve Maşuk.

* Bu çalışma, Hakan YAMAN tarafından hazırlanan "Seyf-i Fergânî'nin Gazellerinin İncelenmesi" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, E-posta: hakanyaman@artuklu.edu.tr

SEYF-İ FERGÂNÎ AND LOVE, LOVER, BELOVED in HIS GAZELLES

ABSTRACT

Seyf-i Fergani was born in Fergâna in the second quarter of the 13th century. After staying in Tebriz for a while, he came to Anatolia and he lived in Aksaray. Seyf who lived in this city until the end of his life and does not praise the rulers, viziers and statesman of the time except for one or two poems, is a mystic poet. There is not adequate information about the life and the education of Seyf-i Fergani either in the sources or in his Divan. Being in the first place his poetries written in intellectual, amorous, mystic and advising manner his citing from verses and hadiths, his showing the prophet's anecdotes as reference, his full knowledge on aruz prosody, rhyme and literary arts, his responses to the poetries of the former master poets like in first place Sa'di and Senai, 'Attar, Rudeki, his replies or citing, particularly his poetries which he wrote to Sa'di shows that he received a good education. There is a divan consisting of 10,277 couplets composed of ode, verse, gazelle and rubaie poetry genres. This divan was published in Tehran in 1392 (2013) by Zebihullah Safa. In this work, we used thesis with title of the analysis of Seyf-i Fergânî's Gazelles. After a brief introduction was given about Seyf-i Fergânî's life, his thoughts about love, lover and beloved in his gazelles were examined with examples of couplets. In the poetries of Seyf the connection of lover and beloved was used generally for divine love. However, there also usages except the divine love. In his poetries including the divine love one could only reach Allah, the real beloved, with divine love.

STRUCTURED ABSTRACT

There is not adequate information about the life of Seyf-i Fergani. As it is understood from the sources and his poetries he was from Fergana and was one of the mystic poets who lived in VII-VIII. (XIII – XIV.) Centuries. The poet who wrote his poetries with pseudonyms Seyf or Seyf-i Fergani had just one work named Divan. Divan composed of ode, verse, gazelle and rubaie poetry genres was published by Zebihullah Safa.

There is not information about the education of Seyf-i Fergani either in the sources or in his Divan. Although it was unknown when, where and from which masters Seyf was taught his Divan shows clearly that he received good education. Being in the first place his poetries written in intellectual, amorous, mystic and advising manner his citing from verses and hadiths, his showing the prophet's anecdotes as reference, his full knowledge on aruz prosody, rhyme and literary arts, his writing sometimes a verse of a couplet in Arabic, his responses to the poetries of the former master poets like in first place Sa'di and Senai, 'Attar, Rudeki, Hakani, 'Am'ak-i Buharayi, Enveri, Kemaleddin-i İsmâ'il, Humam-i Tebrizi, his replies or citing, particularly his poetries which he wrote to Sa'di shows that he received a good education.

In the poetries of Seyf the connection of lover and beloved was used generally for divine love. However, there also usages except the divine love. In such usages beloved was wayward, tyrant and seducer; did not indulge the lover and enjoy to agonize and sadden the lover. And the lover was aching for coming together with the beloved at any moment. The lover did not stop or rest on that way. The lover was always sad, wretch, alone and poor, because he could not come together with his beloved. The lover was always neglected. The beloved behaved everyone well, but never took care with the lover. Beyond taking care to the lover the beloved was always indulgent to the beloved. The lover who normally should leave the beloved against such behaviors acted totally oppositely. The love of the lover increased against the scolding of the beloved who did not indulge. Thereupon, the lover endured all of the behaviors of the beloved and made every effort in order to reach the beloved. Even if just a hint in the poetries of Fergani it is also seen the lover-beloved relationship which he created in an imaginary world with imaginary feelings.

In his poetries including the divine love one could only reach Allah, the real beloved, with divine love. Allah SWT is hidden, cannot be seen with eye. That means, we do not have the authority to see Allah SWT before we die. However, the appearances of Allah SWT's names can be seen on the world. According to Seyf, for the ones who are in the search of the spirit to find Allah SWT on the universe is like a life for a body. How a body without life does not mean anything a person who does not find the traces of God is like a dead body. That means, the persons who have no intend to reach the beloved are dealing with meaningless works.

Seyf introduced himself in his poetries as lover. According to him when the death comes the soul leaves its body cage. However, the death can only separate the body and soul from each other and love in the heart is lasting. Even if the two worlds are provided as a bite the lover who devotes his life to the reunion with the beloved the lover does not accept it. The salvation is on the love, the ones who do not think in that way are deadly ill patients. The person comes to life with love and can only stay alive with it. The person who does not know and taste love is deadly ill patient although its body is healthy. For the person who comes to life with the love of the beloved life or death has no difference. For them life is worthless. If the life is sacrificed for the beloved it gains a worth. Otherwise the lover cannot think to love the beloved for the life.

The beloved is like the sun. When it shows its face, it illuminates everywhere like the rising sun in the morning. The sun rises every day and shows itself. , but to see it is also the work of the person who sees. More precisely, it is not the work of everybody to understand that the source of the beauty of the sun comes from God which creates it. Therefore, everybody watches to the beauty of the face of the beloved but only the lover can see its real beauty. To find Allah SWT in the universe is for the persons who are in search for the real meaning like the life for the body. The person who cannot find the traces of God in the world life is like a dead body. The real and single beloved is Allah SWT. That means, we do not have the authority to see Allah SWT before we die. However, the appearances of Allah SWT's names can be seen on the world. For example, when someone becomes ill, he waits the healing

from doctor or medicine. However, my God gave this illness to its servant for the manifestation of its name “Shafii” (Healer). God created for healing of the illness reasons like doctor, medicine and so on, but the God is the one who gives the main healing. Our main aim on this world is to find the beloved. And the beloved is behind the two worlds. For the human beings there are world and hereafter, but for the lover there is only the beloved. And the way to reach the beloved is both to leave this world and its delicacies and also the other world and its delicacies. At that time the reunion with Allah SWT, the real beloved, with much more delicacies can be accrued. After being conscious of the existence of the beloved and after finding the beloved when we make everything for the beloved and when we request everything from God who possesses everything it is provided that God will not pauperized us to others.

The sole wish of the lover is to come together with the beloved. The lover who understands that the real barrier to reach the beloved is himself tries to keep himself from him. Because under his such situation he will not reach the beloved. Although seemingly there is a separation the essential is that there is unity of existence. The discriminations like ego – selfness belong to us. In proportion to Allah SWT they are all the same. One who can set aside its selfness can melt away in the beloved. When the lover forgets its existence and melts away in the beloved you and me will not remain. Now it becomes fully beloved, that means it will personify with the beloved.

Keywords: Seyf-i Fergânî, Divan, Gazelle, Love, Lover and Beloved.

Giriş

İnsanlar, bazen değerli kişilerden ve eserlerinden çeşitli sebeplerden dolayı çok geç haberdâr olabiliyor. Kişi ve eserleri ortaya çıktığında, o kişinin boşluk ve eksikliğinin farkına varılıyor. Bu vesileyle kişi ve eserin eksikliği tamamlanmış oluyor. Seyf-i Fergânî de bu şekilde kendinden geç haberdâr olunan Fars edebiyatı için önemli bir değerdir.

Kendisinden geç haberdâr olunduğu için Fergânî’nin hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Kaynaklardan ve şiiirlerinden anlaşıldığı üzere kendisi Fergânalıdır ve VII-VIII. (XIII-XIV.) yüzyıllarda yaşamış mutasavvıf şairlerdendir. Divan’ında hayatı ile ilgili geçen bilgilerden yola çıkarak, Seyf-i Fergânî’nin, Orta Asya’da Fergâna bölgesinde 640 (1243) yılı ya da daha önceleri dünyaya geldiği ve Moğol saldırısının meydana getirdiği karışıklık nedeniyle yurdunu terk ederek, bir süre Tebriz’de ikamet ettikten sonra Anadolu’ya gelip yerleştiği söylenebilir. (Nefîsî, 1344 hş., II, s. 747; Berzger, 1375 hş., I, s. 538; Fergânî, 1392 hş., s. 12; Safâ, 1371 hş., III/I, s. 625, Enûşe, 1384 hş., s. 483; Karaismailoğlu ve Söylemez, s. 138) Devrinin önde gelen şairlerinden olmasına rağmen dünyaya meyletmemesi ve zalim hükümdarlara övgüler yazmaktan kaçınması sebebiyle inzivada yaşadığı Aksaray’daki küçük bir hankâhta 705 (1305) yılından sonra vefat etmiştir. (Ateş, 1959, s. 418; Hamîdyân, 1393 hş., s.162; Yıldırım, 2009, s. 27; Değirmençay, 2013, s. 73; Meşhedî; vd, 1392 hş., s. 124)

Seyf-i Fergânî’nin eğitimi hakkında kaynaklarda ve kendi divanında bilgi bulunmasa da yazmış olduğu ârifâne, âşıkâne, tasavvûfî ve nasihat içerikli şiiirleri başta olmak üzere, ayet ve hadislerden iktibas yapması, peygamber kıssalarına telmîhte bulunması, arûz, kafiye ve edebî sanatlarla olan hâkimiyeti, bazen bir beytin bir mısraını Arapça yazması, başta Sa’dî olmak üzere Senâî, ‘Attâr,

Rûdekî, Hâkânî, ‘Am‘ak-i Buhârâyî, Enverî, Kemâleddîn-i İsmâ‘îl, Humâm-i Tebrîzî gibi kendisinden önceki usta şairlerin şiirlerine cevap vermesi, nazire yazması ya da atıfta bulunması; özellikle de Sa‘dî’ye yazmış olduğu şiirleri onun iyi bir eğitim aldığını göstermektedir.

Fergânî’nin bilinen tek eseri Farsça şiirlerinin yer aldığı kaside, kıta, gazel ve rubai nazım türlerinden oluşan Divan’dır. Divanında; 6811 beyitlik 582 gazel, 3401 beyitlik 121 kaside, 46 beyitlik 23 rubai ve 19 beyitlik 4 kıta olmak üzere toplam 10277 beyitlik 730 manzume vardır.

Şiirlerinde Seyf ve Seyf-i Fergânî mahlaslarını kullanan şair, şiirlerini arûz ölçüsüyle söylemiş ve kullanım oranlarına göre sırasıyla remel (237), hezec (148), muzâri (124), müctes (104), hafif (57), mütekârib (28), münserih (17), recez (11) ve seri‘ (4) olmak üzere toplam dokuz bahirden yararlanmıştır.

Seyf’in gazellerinde Allah; Hz. Muhammed, Hz. İsa ve diğer peygamberler; Cebrail, Azrail gibi büyük melekler; Kur‘ân, Zebur gibi kutsal kitaplar; kader, kaza, ahiret gibi gayb âlemi ile ilgili terimler; namaz, oruç, zekât vb. dinî terimler; aşk, âşık, maşuk, gönül vb. tasavvûfî terimler; Hz. Ali, Hz. Hüseyin, Hızır vb. dinî şahsiyetler; Sa‘dî, Hallaç, Senâî gibi mutasavvıf şahsiyetler; Ayaz, Âzer, Rüstem, Bîjen, Ferhat, Şirin gibi tarihi ve mitolojik kişiler; Çin, İran, Mısır, Yemen gibi ülkeler; Basra, Bedahşan, Mekke vb. şehirler; Fergâna, Hicaz, Rum gibi bölgeler; Ceyhun, Nil, Umman, Tur gibi nehir, deniz ve dağlar; Güneş, Dünya, Ay, Jüpiter, Venüs, Merkür, Ülker, Süha gibi kozmik âlemle ilgili unsurlar vb. farklı konular geçmektedir.

Gazellerinde Aşk, Âşık ve Maşuk

Sözlükte, bir insanı belli bir varlığa, bir nesneye ya da evrensel bir değere doğru sürükleyip götüren gönül bağı, aşırı sevgi anlamına gelen aşk, tasavvufî terim olarak; sevginin insanı tamamen hükmü altına alması, sevginin son mertebesi, varlığın yaratılış sebebi, varlığın aslı demektir. Aşk, ilâhî ve beşerî olmak üzere iki anlamda kullanılmıştır. İlâhî aşka hakiki aşk; beşerî aşka da mecazî aşk adı verilmiştir. (Enverî, 1386 hş., V, s. 5023; ‘Alevî, 1389 hş. s. 504; Karagöz, 2010, s. 40.) Aşk kudretlidir, kendi işini yapar ve imkansız hakikate dönüştürebilir. (Abdullayeva, 2018, s. 12) Aslında Allah’ın kâinatı yaratmasındaki sır aşktır. (Özdemir, 2016: s. 484)

Sözlükte, tutkun, düşkün, vurgun, haddinden çok fazla ve aşırı derecede seven anlamına gelen âşık; tasavvufî terim olarak; Allah Teâla’yı azami mertebede seven, Hak âşığı demektir. (Uludağ, 2002, s. 48; Enverî, V, s. 4945.) Şair daima âşıktır. Bu yüzden her şey aşk ile görünür. Âşık sevgiliyle asla bir araya gelemez. Onunla olan beraberliği daima hayalidir. Âşığın gıdası üzüntüdür. Sevgili için canını verecek kadar cömert olan âşık, ondan gelecek her türlü eziyete katlanır. Sevgili yüz vermedikçe âşığın aşkı da artar. (Enverî, VII, s. 7163; Pala, 2009, s. 37.)

Sevgili ise sevilen kişi anlamına gelir. Sevgilinin özellikleri arasında acı ve ıstırap verici olması önde gelir. Sözünde durmaz. Âşığın ağlayıp inlemesi, acıdan, üzüntüden ölecek duruma gelmesi onu etkilemez. Bütün bu olumsuz özelliklerine rağmen âşığa düşen görev sevgiliden şikâyetçi olmamak ve onun eziyetlerine sabırla tahammül etmektir. Âşık için sevgilinin kendisine eziyet etmekten vazgeçmesi dahi sevgilinin ilgisinin bittiğinin işaretidir. Sevgilinin olmadığı yer cennet bile olsa değeri yoktur. İki cihan ona feda edilebilir. Sevgilinin platonik bir aşk ile seviliyor oluşu şiirde onu tasavvuf çerçevesinde görmeye yol açmıştır. Tasavvufta sevgili Allah’tır. Aşk ise ilâhî aşktır. (‘Alevî, 711; Enverî, s. 1164; Akkaya, 2018, s. 34; Eşenkulov, 2018, s. 469.) Hakiki manada âşık olan maşuk-i hakikinin yani Allah’ın cemalinden hissesini alır. Tasavvufî manada aşk, “Ben gizli bir hazine idim, bilinmek istedim; bilinmeye muhabbet ettim ve kâinatı yarattım.” mealindeki hadis-i şerîfe dayanmaktadır. Yani insanın ve varlığın yaratılmasının zemininde aşk vardır ve Allah, insanı kendisine ayna olsun diye yaratmıştır. Tecelliye vesile aşktır. (Kunt, 2014, s. 74) Aşk Allah’a vuslatı gerçekleştiren vasıta olması hasebiyle hakikî manada aşk, Allah aşkını ifade eder. Fakat mutasavvıflar aşkı iki şekilde tasnif ederler: İlâhî aşk (tasavvufî), beşerî aşk (mecazî). Beşerî aşk (mecazî) bireyi İlâhî aşka ulaştırmada sadece bir basamaktır. (Dinçer Arslan, 2018, s. 697)

بسوی سیف فرغانی نظر کن

که چون او عاشق مسکین ندیدم

Seyf-i Fergâni'ye bak;

Çünkü onun gibi zavallı bir âşık görmedim. (84/7)

Âşık her zaman üzgündür, garip, kimsesiz ve zavallıdır; çünkü sevgilisine kavuşamamıştır. Fergânî kendisine işaret ederek, kendisinin de âşık olduğunu ima eder ve bu yönünü öne çıkarmak ister.

تندرستی که ندانست نجات اندر عشق

اینت بیمار که هرگز بشفایی نرسد

Kurtuluşu aşta bilmeyen sağlıklı kişi,

Asla iyileşmeyecek bir hastadır. (8/8)

Seyf'e göre kurtuluş aşktır. Böyle düşünmeyenler ise asla kurtuluşu olmayan hastalardır. Kişi aşk ile hayat bulur ve onunla canlı kalabilir. Aşk bilmeyen ve tatmayan, her ne kadar beden itibarıyla sağlıklı olsa da manevi olarak iyileşmesi mümkün olmayan bir hastadır.

دل ز معنی عشقت تُهی نخواهد شد

اجل اگر چه کند صورتم ز جان خالی

Ecel her ne kadar benim bedenimi ruhumdan ayırsa da,

Gönlüm senin aşkın manasından yoksun kalmayacak. (1/5)

Ecel geldiğinde ruh, beden kafesini terk eder. Ancak ecel, sadece bedenle ruhu ayırabilir, gönülde olan aşk ise kalıcıdır.

رسید عشق و ز اغیار گشت صافی دل

پیمبر آمد و شد کعبه از بتان خالی

Aşk geldi ve gönül yabancılıktan arındı;

Peygamber geldi ve Kâbe putlardan kurtuldu. (1/7)

Peygamber efendimizin gelmesiyle Kâbe nasıl putlardan kurtulduysa, aşkın gelmesiyle de gönül yabancılıktan kurtulur. Gönülde esas olan duygu aşktır. İçinde aşk olmayan gönül her şeye yabancıdır aslında. Nasıl ki Peygamber efendimizin gelmesiyle Kâbe, içinde bulunan putlardan arındıysa aşkın gönle gelmesiyle de gönül içinde bulunduğu yalnızlıktan kurtulur ve diğer mahlûkata karşı ünsiyet peyda eder. Yani her şeyin yaratıcısı ve sahibi olan Allah'ın aşkına sahip olan kişi her şeyle bağlantı haline geçip yabancılıktan arınmış olur.

محو کرده از دل امید حیوة (و) وهم مرگ

زنده از عشق تواند ای دوست و ز جان فارغند

Ey sevgili! Hayat ümidini ve ölüm düşüncesini gönlünden yok edenler,

Senin aşkınla diridirler ve cana önem vermezler. (6/4)

Sevgilinin aşkıyla hayat bulan kimse için hayatın ya da ölümün farkı yoktur. Onlar için canın hiç önemi yoktur. Sevgiliye feda edilen can, bir kıymet ifade eder. Yoksa can için sevgili sevmek âşğın düşüncesi olamaz.

بجز عاشق نبیند کس جمالِ روی جانان را
نمودن کارِ خورشیدست و دیدن کارِ بینایی

Âşıktan başka kimse sevgilinin yüzünün güzelliğini göremez.

Görünmek güneşin işi, görmekse görenin işidir. (13/11)

Sevgili güneş gibidir. Yüzünü gösterdiğinde, sabah doğan güneş gibi her yeri aydınlatır. Güneş her gün doğar, kendini gösterir. Fakat onu görmek de görenin işidir. Daha doğrusu ondaki güzelliğin kaynağının onu yaratandan geldiğini anlamak her kişinin işi değildir. Sevgilinin yüz güzelliğine de herkes bakar; ama onun gerçek güzelliğini sadece âşık görür.

دوست در باطن معنی طالبان چون جانست
به اثر ظاهر و پیدا ز نظر پوشیده

Sevgili mana peşinde olanların içinde can gibidir.

İzi aşikâr ve bellidir; ama kendi gözden gizlidir. (285/2)

Asıl mana peşinde olanlar için kâinatta Allah'ı bulmak, beden için can gibidir. Nasıl ki can olmayan beden hiçbir şey ifade etmiyorsa, dünya hayatında yaratanın izlerini bulamayan kişi de cansız bir beden gibidir. Gerçek ve tek olan sevgili Allah'tır. Allah Teâlâ ise gözden gizlidir. Yani dünya gözüyle O'nu görmeye yetkimiz yoktur. Fakat O'nun isimlerinin tecellisi dünya üzerinde müşahade edilebilir. Mesela bir kişi hastalandığında şifayı doktordan ya da ilaçtan bekler. Fakat Rabbim o hastalığı "Şafî" (şifa veren) isminin tecellisi için kuluna vermiştir. Hastalığın iyileşmesi için doktor, ilaç ve benzeri gibi sebepler halk etmiş; ama asıl şifayı veren O'dur.

در ره وصفش جهانی رفته اند

لیک کس نبود برین تنگ آمده

Onu vasfetme yolunda bir cihan gitmiştir.

Fakat kimse bunda sıkılmış değildir. (574/9)

Bir cihan, sevgilinin sahip olduğu güzellikleri anlatmaya ve onu övmeye çalışmıştır. İçlerinden hiçbirisi de bundan şikâyetçi olmamıştır. Şikâyetçi olmaz; çünkü bu ona ihsan edilen bir şeref olarak değerlendirilir. İlk bakışta sevgiliyi övenin bir kişi olduğu düşünülebilir. Daha geniş bir yelpazede bakıldığında ise bir ağaç, bir hayvan, bir gök cismi vb. yeryüzü ya da gökyüzündeki bütün mahlukat lisan-ı haliyle bütün varlıkların sahibi olan Allah Teâlâ'yı övmektedir. Yarattığı şeyler bu kadar güzel ise ve bu güzellikler de O'nun isimlerinin sadece küçük birer tecellisi ise bunları yaratanın ne kadar kudret, cemal ve kemal sahibi olduğu anlaşılır. Örneğin yeryüzündeki yaratılmış bütün güzel suretler Allah'ın Cemil isminin tecellisinin küçük bir yansımasıdır. Bütün bu güzellikler lisanen söylemese de aslında Allah Teâlâ'yı fitri bir dil ile övmektedirler.

قومی بکارِ دنیوی و قومی بآخرت
مشغولی که با تو نباشد بطلالتست

*Bir kavim dünya işlerinde ve bir kavim ahiretle meşguldür.
Seninle olmayan saçmalamaktadır. (431/2)*

Bazı insanlar dünyaya dalıp dünya işleriyle uğraşır, bazı insanlar da ahiretle uğraşır. Bu dünyada aslanan sevgiliyi bulup onunla olmaktır. Sevgiliye ulaşma amacında olmayanlar anlamsız işlerle uğraşıyor demektir.

ای در دوست طلب کرده ز هر دیواری
خانه دوست برون از دو جهان در دارد

*Ey her duvardan sevgilinin kapısını isteyen!
Sevgilinin evinin kapısı iki dünyanın dışındadır. (182/5)*

Sevgili iki dünyanın dışındadır. İnsanlar için dünya ve ahiret vardır; fakat âşıklar için sadece sevgili vardır. Sevgiliye kavuşmanın yolu ise hem bu dünya ve lezzetlerinden hem de diğer dünya ve lezzetlerinden vazgeçmektir. O zaman bunlardan kat kat daha üstün lezzete hâiz olan gerçek sevgili olan Allah'a kavuşma hâsıl olur.

بی زبانه بعد ازین چون دوست را بشناختم
بی نشانه بعد ازین کز وی نشانی یافتم

*Bundan sonra dilsizim artık; çünkü sevgiliyi tanıdım.
Bundan sonra izsiz olurum; çünkü Ondan bir iz buldum. (119/3)*

Sevgiliyi bulan âşık, kendisini unuttur. Onu bulan onda yok olur ve kendisinden bir iz kalmaz. Onu tanıyınca konuşmaya da gerek kalmaz. Çünkü âşığın hali zaten onun aşkını gösterir. Yüzünün sararması yalvarış ve yakarması vb. halleriyle âşık, aşkını konuşmadan da ilan etmektedir.

اندرین ره هر چه بینی غیر دوست
جمله کفرست ای مسلمان ترک کن

*Bu yolda sevgiliden başka her ne görürsen
Hepsi küfürdür. Ey Müslüman! Terk et. (478/2)*

Küfür Allah'a şirk koştur. Allah'ın varlığını ve birliğini inkâr etmektir. Yani imanın zıddı olan imansızlıktır. Aşk yolunda sevgiliden başka her şey terk edilmelidir. Sevgiliden başka ulaşılmaya çalışılan her şey küfürdür.

مگذار بدیگران کسی را
کو جز تو کسی دگر ندارد

*Senden başka kimsesi olmayan
Kişiyi başkalarına bırakma. (226/8)*

Hayatının tam ortasına sevgiliyi koyup dünyada her şeyi sevgili için yaptığımızda ve her şeyi, her şeyin sahibi olandan istediğimizde, O'nun bizi başkalarına muhtaç etmeyeceği temenni edilir.

گر جان و گر دلست اضافت مکن بخود
هرچ آن تست هست همه آن عشق یار

İster can ister gönül olsun kendine izafe etme.

Senin olan her şeyin tamamı sevgilinin aşkına aittir. (101/3)

İnsanın sahip olduğu her şey aslında sevgilinin aşkına aittir. Kişinin canı vardır; fakat bunu kendisi sahiplenemez ve gerektiğinde sevgilinin aşkı yolunda feda etmekten çekinmemelidir.

عشق سلطان غیورست و چو ملکی گیرد
اندر آن مملکت از غیر اثر نگذارد

Aşk gayretli sultandır ve bir memleketi aldığında

O memlekette izden başka bir şey bırakmaz. (24/2)

Aşk bir sultana teşbih edilir. Aşk sultanı, âşığın memleketini fethettiğinde orada sevgilinin izinden başka bir şey kalmaz.

عشق تو مرا ز من بر آورد
بردم ز خود و ز تن در آورد

Senin aşkın beni benden götürdü.

Kendimden geçirdi; bedenimden dışarı çıkardı. (203/1)

Sevgilinin aşkı; kişiyi kendinden geçirir, bedeninden dışarı çıkarır. Sevgilinin aşkına kapılan kişi artık kendi benliğinden geçerek sevgilide yok olmaya yani sen-ben yerine biz olmaya hazırdır.

هرکس از عشق می زند نفسی
عاشق تو بجز تو نیست کسی

Herkes kendince aşk hakkında konuşuyor.

Senin âşığının senden başka kimsesi yoktur. (75/1)

Herkes aşk hakkında bir şeyler söyler. Fakat âşık, kendi varlığını unutup her şeyiyle sevgilide yok olandır. Âşık sevgilide yok olduğu zaman ben ve sen diye bir şey kalmaz. Artık âşık tamamen sevgili olmuştur. Yani sevgilinin kendisi olmuştur.

کنون او ما و ما اویم در عشق
دگر زین بیش چه توان کرد ما را

Şimdi aşkta o, biziz; biz, o;

Artık bizim için bundan fazla ne yapılabilir. (124/15)

Sevgilinin aşkında kendi benliğini ortadan kaldırarak sevgilide yok olma son noktadır. Âşık, maşuğunun aşkında kendi benliğini yok ederek, sen-ben olmak yerine biz olmayı tercih eder.

از رسیدن در وصال تو مرا من مانع
من ترا درخور نیم از من مرا مهجور دار

Sana kavuşmamda bana engel benim.

Ben sana layık değilim. Beni benden uzak tut. (305/12)

Sevgiliye kavuşmada asıl engelin kendisi olduğunu anlayan âşık, kendisini kendisinden uzak tutmaya çalışır. Çünkü bu haliyle sevgiliye kavuşamayacaktır. Kendi benliğini bir kenara koymalı ki sevgilide yok olabilsin.

سنت عشقت برین در دعا
گفتن و دشنام شنیدن ز یار

Duada en iyisini söylemek;

Ama sevgiliden kötü söz işitmek aşkın geleneğidir. (85/6)

Aşkta, âşığın hep güzel sözler söylemesine rağmen sevgiliden kötü söz işitmesi bir gelenektir. Maşuğun âşığa kötü söz söylemesi onunla ilgilendiğinin bir göstergesidir. Bu yüzden maşuğun kötü sözü bile âşığı mutlu eder. Tasavvufî manada değerlendirildiğinde, maşuğun kötü söz söylemesi ve âşığa hep sıkıntı vermesinin sebebi onu canından yani dünyadan uzaklaştırmak istemesidir.

کسی کو پیش گیرد کار عشقت
نهد کار دو عالم را به یک سو

Senin aşk işine öncelik veren kişi

İki dünyanın işini bir kenara koyar. (108/12)

Sevgilinin aşkına öncelik veren kişi, sadece bu dünyayı değil aynı zamanda ahireti de bir kenara koyar. Gerçek âşığın tek bir hedef ve amacı vardır. O da sevgiliye ulaşma yolunda çabalayıp sevgiliye ulaşmaktır. Bazıları bu dünya ve onun küçük, değersiz ve geçici işlerine boğulup bu kargaşa içinde ömürlerini geçirirler. Bazıları hem bu dünya işlerini görürler hem de ahirete çalışarak ahiretteki cennet hayatını kazanmaya çaba gösterirler. Ama bazıları vardır ki hem bu dünyadan hem de ahiret için vadedilen cennet vb. nimetlerden yüz çevirerek sadece sevgiliye yani Allah'a ulaşmak için çabalarlar.

عاشق که سیر گشت ز خود گر چه گرسنه است
کونین لقمه پی شد و او در دهان نکرد

Kendi tok olan âşık, her ne kadar aç olsa da

İki dünya bir lokma oldu; ama o ağzına almadı. (206/7)

Sevgiliye kavuşma yoluna baş koyan âşığa iki dünya bir lokma şeklinde sunulsa da buna meyletmez. Onun asıl amacı sevgiliye kavuşmaktır. Bu kavuşma yolunda iki dünyayı da arkasında bırakabilir.

کاریست عشق صعب و اگر جان رود در آن
هرگز نمی توان دل از این کار بر گرفت

*Aşk zor bir iştir. Can ona meylederse,
Gönül bu işten asla uzak tutulamaz. (249/9)*

Aşk kolay bir iş değildir. Aşkta acı ve ıstırap vardır. Gönül mülkünün sultanı olan sevgili, aşığa eziyet edip acı çektirir. Canın aşka yönelmesi halinde ise gönlü bu işten uzak tutmak mümkün değildir.

مبداء عشق ز جاییست که نیز آنجا را
کس ندیدست و نداند ازل آن مبدأ را

*Aşkın başlangıcı kimsenin görmediği bir yerdir.
Ezel dahi o başlangıcı bilmez. (299/1)*

Aşkın başlangıcını kimse bilmez; hatta ezelin dahi bundan haberi yoktur. Beşeri bir duygu olarak bilinen aşkı, aslında ilahî bir nefhanın parçası olarak görmek gerekir. Mevcudatın yaratılışından önce de var olan aşk, aslında Allah'a karşı hissedilen bir duygudur. Öyle bir duygu ki ezel dahi onun başlangıcından habersizdir.

مرد چو در کارِ عشق تو نشود پیر
جانش گرفتارِ مرگ به جوانی

*İnsan senin aşk işinde yaşlanmayınca
Canı gençliğinde ölümün tutsağı olur. (414/9)*

Sevgilinin aşkıyla yaşlanmayan kişi, gençliğinde ölümün esiri olur. Sevgilinin aşkıyla dolu bir ömür sürmeyen kişi zaten ölümün tutsağıdır. İnsana asıl hayat veren içinde taşıdığı aşktır.

گشتگانِ خنجرِ عشق از حوادث ایمنند
خستگانِ این نبرد از تیربارانِ فارغند

*Aşk hançeriyle ölenler olaylardan emindirler.
Bu savaşın yaralıları ok yağmuruna önem vermezler. (6/13)*

Aşk hançere benzer. Bu aşk hançeriyle ölenler her şeyden güvende olurlar ve gelecek ok ya da diğer darbelere önem vermezler. Sevgilinin aşkıyla dolu bir gönül dışarıdan gelen hiçbir şeye ehemmiyet vermez. Sevgilinin aşkıyla dolu bir gönül bilir ki mutlak güzel olan Allah'tan gelen her şey güzeldir. O'ndan gelen her şey ya bizzat güzeldir ya da neticeleri itibariyle içinde bir güzellik gizlenmiştir. Fakat zahire hükmeden gerçek aşkı anlamayanlar, neticesi itibariyle güzellikleri fark edemez. Gerçek aşka sahip olanlar bunun farkına varabilirler. Bütün olaylara bu gözle bakarak her şeye teslimiyet gösterirler.

در عزیزانِ ره عشق بخواری منگر
بنگر این قوم کیانند و کرا می خواهند

Aşk yolunun azizlerine küçümseyerek bakma.

Bu toplulukta kimlerin olduğuna ve kimi istediklerine bak. (500/13)

Aşk yolundaki insanları küçümsemeyip onların içinde kimlerin olduğuna ve kimi istediklerine bakılması gerekir.

از سیف رفت صبر و دل و هر دم اندهی
نا خوانده آید و چو برانم نمی رود

Seyf'ten sabır ve gönül gitti; her an bir sıkıntı

Gelir davetsiz, kovulsa da gitmez. (66/11)

Sevgili davetsiz ve aniden gelir. Kovulsa da gitmez. Bir bakışı, kokusu vb. gibi şeyleriyle âşğın gönlüne birden oturur. Artık gönül âşğın elinden gitmiştir. Buna bağlı olarak sıkıntılı dönem başlamıştır. Çünkü davetsiz olarak gelen kişi tam olarak da gelmemektedir. Kavuşmayı bekleyen âşık da sıkıntı çekmektedir.

ز شادی قُرب و ز اندوه دوری
گه از وصل و گاه از جدایی بمیرم

Yakınlığın mutluluğundan ve uzaklığın üzüntüsünden

Bazen kavuşmaktan ve bazen de ayrılıktan ölürüm. (23/2)

Âşğın tek arzusu sevgiliye kavuşmaktır. Ona kavuşma yolunda her türlü sıkıntıya katlanır. Ona yakın olmak bile âşık için yeterlidir. Sevgiliye yakın olan âşğın mutluluğu anlatılamaz. Âşık, hem sevgilisine kavuştuğunda, ona yakın oluşunun mutluluğundan hem de sevgilisinden ayrıldığında, ondan uzak oluşunun üzüntüsünden ölebilir.

سیف فرغانی ترا عاشق نشاید گفت از آنک
جان فروشانند عشاق و تویی جانان فروش

Seyf-i Fergânî sana âşık denilemez;

Çünkü âşıklar canlarını satıyorlar; sense cananı satıyorsun. (87/16)

Âşık o kadar cömerttir ki sevgili için hiç çekinmeden canını verebilir. Ancak bir yerde Seyf kendisine âşık demez; çünkü kendisinin canını değil, cananını sattığını söyler.

تو اگر عاشقی ای دل نظر از جان بر گیر
خود بجان تو نباشد طمعی جانان را

Ey gönül! Sen âşıksan, candan ümidini kes.

Senin canınla sevgilinin arzusu birlikte olmaz. (125/2)

Seyf, gönlüne hitap ederek; âşık olanın canla ilgili bir beklentisinin olamayacağını; sevgilinin arzusu ile canın aynı yerde bulunmayacağını; bu yüzden birisinden vazgeçmesi gerektiğini söyler.

کبر با اهل محبت ناز با اهل نیاز
کار معشوقان بود گر عاشقی چندین مناز

Muhabbet ehline karşı büyülenmek; niyaz ehline nazlanmak
Maşukların işidir. Eğer âşıkсан, bu kadar kibirlenme. (93/1)

Büyüklük de naz da maşukun işidir; âşığın değil. Âşık nazlanmak bir tarafa her an sevgiliye kavuşma isteğiyle doludur. Fakat sevgili buna yanaşmaz ve onu sıkıntılara atar.

عاشقان را در ره عشق آر میدان شرط نیست
وصل جانان را نصیب خویش دیدن شرط نیست

Âşıklar için aşk yolunda dinlenmek şart değildir.
Sevgiliye kavuşmayı kendi nasipleri görmek şart değildir. (368/1)

Âşıklar her an maşuğa kavuşma arzusuyla yanıp tutuşurlar. Bu yolda durmak, dinlenmek diye bir şey bilmezler.

پناه و حرز عشاقند در دنیا خلاق را
بجز بیدار نتواند که پاس خفتگان دارد

Dünyada insanların sığınağı ve güvenli yeri âşıklardır ancak.
Uyanıklardan başkası uyuyanları koruyamaz. (581/11)

Âşıklar dışında dünyadaki herkes uyumaktadır, uyuyanları da ancak uyanık olan âşıklar koruyup kollayabilir. Bu yüzden âşıklara sığınmamız ve güvenmemiz gerekir.

SONUÇ

Seyf'in şiirlerinde âşık ve maşuk ilişkisi genel itibariyle ilahî aşk için kullanılmıştır. Ancak ilahî aşk dışında kullanımlar da vardır. Bu şekil kullanımlarda maşuk; nazlı, zâlim ve gönül çalandır; âşığa hiç yüz vermez ve ona eziyet edip, onu üzmemekten lezzet alır. Az da olsa, hayali bir dünyada hayali duygularla meydana getirdiği âşık-maşuk ilişkisi de görülmektedir.

İlahî aşk içerikli şiirlerinde, gerçek sevgili olan Allah'a, ancak ilahî aşkla kavuşulabilir. Allah Teâlâ gözden gizlidir. Yani dünya gözüyle O'nu görmeye yetkimiz yoktur. Fakat O'nun isimlerinin tecellisi, dünya üzerinde müşahade edilebilir. Mesela "Şafî" (şifa veren) isminin tecellisi yeryüzündeki bütün mahlûkatının hastalıklarının iyileşmesi noktasında müşahade edilmektedir. Ya da "Cemil" (Güzel olan) isminin tecellisi bütün yaratılmışların sahip olduğu güzelliklerin kaynağı olması cihetiyle anlaşılabilir.

Seyf'e göre asıl mana peşinde olanlar için kâinatta Allah'ı bulmak, beden için can gibidir. Nasıl ki can olmayan beden bir şey ifade etmiyorsa dünya hayatında yaratanın izlerini bulamayan kişi de cansız bir beden gibidir. Sevgiliye ulaşma amacında olmayanlar anlamsız işlerle uğraşıyor demektir.

Seyf, şiirlerinde kendisini âşık olarak tanıtır. O'na göre, sevgiliye kavuşma yoluna baş koyan âşığa, iki dünya bir lokma şeklinde sunulsa da o buna meyletmez. Âşığın tek arzusu sevgiliye kavuşmaktır. Sevgiliye kavuşmada asıl engelin kendisi olduğunu anlayan âşık, kendisini kendisinden uzak tutmaya çalışır. Çünkü bu haliyle sevgiliye kavuşamayacaktır. Her ne kadar görünüşte ayrılık

olsa da varlıkta birlik (vahdet-i vücud) esastır. Senlik-benlik vb. ayırımlar bize göredir, Allah’a nispetle hepsi birdir. Kendi benliğini bir kenara koyan, sevgilide yok olabilir. Âşık kendi varlığını unutup her şeyiyle maşukta yok olduğunda ben ve sen diye bir şey kalmaz. Artık tamamen maşuk yani sevgilinin kendisi olmuştur.

KAYNAKÇA

- Abdullayeva, S. (2018) Kavsi-yi Tebrizi’nin Şiirlerinde Hz.Yusuf, *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 13/20 Summer 2018*, p. 1-14, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13932>, ANKARA-TURKEY.
- Akkaya, M. (2018) Dîvan Ve Halk Şiirinde Sevgilinin Güzellik Unsurları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma, *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 13/20 Summer*, p. 31-50, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13597>, ANKARA-TURKEY.
- ‘Alevî, A. (1389 hş.) *Ferheng-i Mesnevî Tavzîh ve Ma’ni-yi Lugât Be Kârreftê Der Mesnevî-i Ma’nevî*, Tahran.
- Ateş, A. (1959) “Anadolu’nun Unutulmuş Büyük Bir Şairi”, *Belleten*, XXIII (91), 415-456.
- Berzger, H. (1375 hş.) *Dânişnâme-yi Edeb-i Fârsî* (ed. Hasan-i Enûşe), Tahran.
- Değirmençay, V. (2013) *Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri*, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Dinçer Arslan, S. (2017) Fuzûlî’nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsinde Değişim ve Dönüşüm, *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 12/30 Fall*, p. 693-718, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12358>, ANKARA-TURKEY.
- Enûşe, H. (1384 hş) (Ed.) *Dânişnâme-yi Edeb-i Pârsî*, (I-VI), -Anatoli ve Balkan-, Tahran İntişârât-ı Teb’u Neşr.
- Enverî, H. (1386 hş.) *Ferheng-i Bozorg-i Sohen* (I-VIII), Çâp-ı Pencom, Tahran, İntişârât-ı Sohen.
- Enverî, H. (1386 hş.) *Ferheng-i Rûz-ı Sohen*, Çâp-ı Pencom, Tahran, İntişârât-ı Sohen.
- Eşenkulov, H. (2018) Ali Şir Nevaî’nin Mahbubu’l-Kulub Eseri ve Şairin Aşıkâne Gazellerinde Âşk Konusu, *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 13/20 Summer 2018*, p. 463-474, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13920>, ANKARA-TURKEY.
- Fergânî, S. (1392 hş.) *Dîvân-ı Seyf-i Fergânî*, Çâp-ı Dovvom, (tsh. Zebîhullah-i Safâ), Tahran, İntişârât-ı Firdovs.
- Hamîdyân, S. (1393 hş.) “Tefavut reh ez Sa’dî ta Seyf-i Fergânî”, *Faslnâme-i Tahassusî-yi Zebân u Edebiyât-ı Farsî*, Sal-i Evvel, Şomare-yi Yek.
- Karagöz, İ. (2010) (haz.), *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Karaismailoğlu A. ve Söylemez İ. (2017), “Seyf-i Fergânî’nin Hayatı ve Edebî Şahsiyeti”, *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, 3 (1), Bahar 137-160.

- Kunt, İ. (2014) *Hasan-ı Zarîfî'nin Mesnevî Şerhi Kâşifu'l-esrâr ve Matla'u'l-envâr*, Konya, Aybil Yayınları.
- Meşhedî, M. E.; Abbâsî, A. V. ve Sevâb, F., (1392 hş) “Nakd u Berresî-yi Teşbih der Kasâyid-i Seyf-i Fergânî” *Funûn-i Edebî (İlmî-Pejuhişî) Dânişgâh-i İsfahan*, Sâl-i Pencom, Şomâre-yi do, Payiz ve Zemistan.
- Nefisî, S. (1344 hş) *Tarih-i Nazm u Nesr der İran ve der Zebân-ı Fârsî*, Tahran.
- Özdemir, M. (2016) Mesnevî'nin Türkçe Şerhleri, *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 11/20 Fall, p. 461-502, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.10093>, ANKARA-TURKEY.
- Pala, İ. (2009) *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul, Kapı Yayınları.
- Safâ, Z. (1371 hş.) *Târîh-i Edebîyât Der Îrân*, Tahran, İntişârât-ı Firdovs.
- Uludağ, S. (2002) *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, Kabalcı Yayınları.
- Yaman, H. (2018) Seyf-i Fergânî'nin Gazellerinin İncelenmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Fars Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Erzurum.
- Yıldırım, N. (2009) “Seyf-i Fergânî”, *DİA*, İstanbul, XXXVII, 27.